

FIKİH DERSİ 1. SINAV NOTU

1. ÜNİTE FIKİH İLMİ

1. Fıkıh İlminin Tanımı, Amacı ve Önemi

1.1. Tanımı

- Fıkıh sözlükte; bir şeyi **iyice düşünmek**, derinlemesine anlamak, bilmek/ilim ve anlamak/fehim gibi anlamlara gelmektedir. Dinde, dinî ilimlerde **derin anlayış ve kavrayış sahibi olmak** demektir.
- Fıkıh kelimesi, ayetlerde ve hadislerde genellikle sözlük anlamıyla kullanılmıştır.
- Hz. Peygamber'in vefatından sonra hicri 2. yüzyılın ortalarından itibaren dinî ilimlerin ortaya çıkmasıyla fıkıh kelimesi terim anlamıyla kullanılmaya başlanmıştır.
- Fıkıh kelimesi, ilk dönemlerde İslami ilimlerin hepsini içine alacak şekilde kullanılmıştır. Kavram olarak fıkıh ilminin iki tanımı yapılmıştır:
- İmam Azam'a** göre; fıkıh, kişinin lehinde ve aleyhinde olan hükümleri bilmesidir.
- İmam Şâfiî'ye** göre; fıkıh; tafsilî delillerden (ayet ve hadislerden) elde edilen dinî amelî hükümleri bilmektir.
- Fıkıh ilmi ile uğraşan âlimlere **fakih** veya **müctehit** denir.

1.2. Fıkıh İlminin Amacı ve Önemi

- Fakihler, İslam dininin temel amaçlarını "**mekâsidü's-şerîa**" (şeriatın gayeleri) olarak ifade ederler.
- Fıkıh ilminin genel amacı:
  - **Allah'ın rızasına uygun bir hayat yaşamamıza katkı sağlamak,**
  - **Kur'an ve sünnette yer alan hükümleri, yaşam tarzına dönüştürmek,**
  - Kişilerin hak ve sorumluluklarını belirlemek,
  - Hakların ihlalini ve vazifelerin ihmalini önlemek,
  - Toplumda **adalet, barış, huzur ve güveni** tesis etmek,
  - Güven ve huzur içinde **istikrarlı bir toplum oluşturmaktır.**

2. Fıkıh İlminin Konusu ve Kapsamı

NO	KONU	KAPSAMI
1	İBÂDÂT (ibadetler)	(Taharet, abdest, gusül, namaz, zekât, oruç, hac, kurban gibi konular)
2	MUÂMELÂT (sosyal ilişkiler)	(Alım satım, kira, rehin, havale, kefare, tazminat gibi konular)
3	MÜNÂKEHÂT (aile içi ilişkiler)	(Nikâh, sût hısımlığı (radâ), talak, nesep ve nafaka gibi konular)
4	UKÛBÂT (suç ve cezaları)	(Kıyas, ceza, diyet, cinayet, zina, hırsızlık, anarji gibi konular)

3. Fıkıh ile Fıkıh Usûlü İlişkisi

- Fıkıhta usul ile fûrû ilişkisi şu şekildedir: Fıkıh usulü, fıkıhın **teorik yönünü** ele alır. Fûrû kısmı, fıkıhın **uygulama yönünü** ele alır. Fakihin tafsilî delillerden (ayet ve hadislerden) elde ettiği şeri ve amelî hükümlerdir.
- Fıkıh usulü, fakihin amelî hükümleri çıkarabilmesi için takip etmesi gereken **yöntemi** açıklar. Fıkıhın fûrû yönü ise bu yöntem ile elde edilen **hükümleri** açıklar.

4. Fıkıh İlminin Diğer İlimlerle İlişkisi

- Fıkıh ilmi, bir meselenin şer'î hükmünü tespit ederken Tefsir, Hadis, Siyer, İslam Tarihi, Tasavvuf, Kelam, Arapça ve Belağat gibi ilimlerden faydalanır.
- Ayrıca Fen, Fizik, Kimya, Tıp, Coğrafya, Matematik, Sosyoloji, Psikoloji, İktisat gibi ilimlerin de verilerini kullanmaya önem verir.
- Fıkıh – Tefsir ilişkisi:** Kur'an ayetlerinin doğru bir şekilde anlaşılması ile ilgili konuları ele almaktadır.
- Fıkıh – Hadis ilişkisi:** Hz. Muhammed'in sünnetinin doğru bir şekilde aktarılması için hadislerin sened ve metin tenkidi ile ilgili konuları içermektedir.

- Fıkıhın diğer ilimlerle ilişkisi:
  - Kıyas konusunu işlerken **Mantık ve Felsefe**
  - Zekat ve miras hesapları yaparken **Matematik**
  - Maslahat(toplum yararı) konusunu işlerken **Sosyoloji** ilimleriyle ilişki kurar.
  - Tıp dünyasında organ nakli, klonlama, tüp bebek, DNA testi gibi birçok yeni fıkhi sorunlar gündeme gelmiştir. Bu sorunların fıkhi yönünü doğru bir şekilde tespit edebilmek için **tıp ilminin** verilerinden faydalanılır.
  - Fıkıhın, fetva yönü **hukuk** ilmiyle ilişkilidir.
  - Fıkıhın takva yönü ise **Tasavvuf ve Ahlak** ilmiyle bağlantılıdır.

5. Fıkıh İlminin Temel İlkeleri

5.1. Tekliflerde Kolaylık

- **Teklif**, Allah'ın bir işi yapma veya yapmama hususunda insanı **yükümlü tutmasıdır**.
- İslam hukukunda mükellefin yükümlü tutulabilmesinin temel şartlarından biri, kişinin teklif edilen işi yapabilecek imkân ve kudrete sahip olmasıdır.
- Allah insana taşıyamayacağı yükü yüklemeyiz. «Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar...» (Bakara suresi, 286. Ayet)
- İslam dini işlerin zorlaştırılmasını değil kolaylaştırılmasını emreder. **“Din kolaylıktır.** Dini aşmak isteyen kimse, ona yenik düşer. O hâlde orta yolu tutunuz. En uygununu yapmaya çalışınız...” (Buhârî, İman, 29.)

5.2. Helallerde Genişlik

- Hakkında yasaklayıcı bir nas bulunmayan her şey helaldir.
- Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'de haram olan şeyleri belirlemiştir.
- Meşru şartlar çerçevesinde insanın maddi ve manevi ihtiyacını karşılayacak her şey helal kılınmıştır.
- "Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helal ve temiz ölçüsünde yiyin ve kendisine iman

ettiğiniz Allah'a karşı gelmekten sakının.” (Mâide suresi, 88. ayet)

- “Helal, Allah'ın kitabında helal kıldığı haram da Allah'ın kitabında haram kıldığı şeydir. Hakkında bir şey söylemedikleri ise sizin için yasaklanmayıp serbest (mübah) bırakılmıştır.” (Buhârî, Tefsir, 99.)

NOT: İslam'da helal ve haram koyma yetkisi Allah ve Resulüne aittir.

5.3. Kamu Yararının Gözetilmesi

- Modern hukukta, toplumun veya devletin gereksinimleriyle ilgili olan idari tasarruflara kamu yararı denilmektedir.
- Yöneticilerin tasarruflarının kamu yararına uygun olması gerekir.
- Kamu yararı ile fertlere ait menfaatler arasında kalındığında kamu yararı tercih edilmelidir.
- Ancak kişilerin uğradıkları zararlar da devlet tarafından değerine uygun bir bedel ile tazmin edilir.

5.4. Adaletin Gözetilmesi

- Adalet; ferdî ve toplumsal hayatta hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı, her şeyi yerli yerine koymayı hak ve hukuka uygun hareket etmeyi, herkese hak ettiği şeyi vermeyi ve hak sahibine hakkını vermeyi ifade etmektedir.
- Adalet ilkesi; hukuka bağlı kalmayı, eşitlik ve hakkaniyete uygun hareket etmeyi gerektirir.
- Adaletin olmadığı yerde zulüm ve haksızlık var demektir. Zulmün olduğu yerde korku ve huzursuzluk hâkim olur.
- “Ey iman edenler! Kendiniz, ana babanız ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa Allah için şahitlik yaparak adaleti titizlikle ayakta tutan kimseler olun. Şahitlik ettikleriniz zengin veya fakir de olsalar adaletten ayrılmayın. Çünkü Allah ikisine de daha yakındır. Öyle ise adaleti yerine getirmede nefsinize uymayın. Eğer şahitlik ederken gerçeği çarpıtırsanız veya şahitlikten

çekinirsiniz bilin ki şüphesiz Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.” (Nisa suresi, 135. ayet)

2. ÜNİTE FIKIH İLMİNİN DOĞUŞU, GELİŞMESİ VE İÇTİHAT

1. Fıkıhın Başlangıç Dönemi ve İctihat

1.1. Hz. Peygamber Dönemi

- Fıkıh ilminin temelleri Peygamberimiz hayattayken oluşmaya başladı.
- Hz. Peygamber, vahiy geldikçe Allah'ın hükümlerini insanlara tebliğ etti.
- Hz. Peygamber;
  - Önceki şeriatlerde var olan kimi hükümleri aynen bildirmişdir.
  - Kimi hükümleri uyarlama ile geçerli kılmıştır.
  - Kimi zamanda yeni hükümler ortaya koymuştur.
  - Fayda sağlayan şeyleri emretmiştir.
  - Zararlı olan şeyleri yasaklamıştır.
- **Mekke döneminde** tebliği, daha çok inanç esaslarına ve ahlaki konulara yönelik olmuştur. Bu dönemde fıkhi hükümler azdır.
- **Medine dönemi** ise İslami hükümlerin teşri dönemidir. Bu dönemde fıkıh, yeni oluşan İslam toplumunun temel esaslarını belirlemiştir. Bireysel ve toplumsal konularda önemli düzenlemelere yer verilmiştir.
- Hz. Peygamber dönemindeki fıkıh şu ilkeler çerçevesinde şekillenmiştir:
  - **Teşri:** Hüküm koyma kaynağı Allah ve Resulüne aittir. Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim'de hüküm bildirmediği konularda, Peygamberimiz Allah'ın emriyle hükümler koymuştur.
  - **Kolaylık:** İslam dininde kolaylık esastır ve insanın gücünü aşan bir şey emredilmemiştir.
  - **Tedric:** Son hükme varmak için aşama aşama, ara hükümler koyarak sonunda esas hükmü ortaya koymaktır.

- **Nesih:** Daha önce konmuş bir hükmün yeni bir hükümle yürürlükten kaldırılmasıdır.

1.2. Sahabe Dönemi

- Peygamberimizin vefatından sonra dört halife ve Emeviler döneminin ilk zamanlarını kapsar.
- Bu dönemde sahabe içerisinde fıkıh bilgisi ile öne çıkmış ve içtihat etmiş kişiler vardır. Sayısı yüz bini aşkın sahabe, müçtehit sahabileri taklit ederek onların fetvalarıyla amel etmişlerdir.
- Bu dönemde sahabenin fakihleri, ortaya çıkan yeni meseleleri ele almıştır. Sahabe arasında kendi **reyi ile içtihat** yapanlar olmuştur.
- Sahabe hata yapma endişesinden dolayı, kendi reyleri ile içtihat yapmak yerine çoğunlukla şûra yoluyla içtihat yapmayı tercih etmişlerdir. Böylece **sahabe icması** ortaya çıkmıştır.
- Fakih sahabiler: Hz. Ömer, Hz. Ali, Hz. Âişe, Hz. Zeyd b. Sâbit, Hz. Abdullah b. Ömer, Hz. Abdullah b. Mes'ûd, Hz. Abdullah b. Abbas, Hz. Übey b. Kâ'b, Hz. Enes b. Mâlik, Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Hz. Ebû Hüreyre ve Hz. Ebû'd-Derda.

1.3. Tâbiîn Dönemi

- Emeviler devrinin sonlarını teşkil eden dönemdir. Bu dönemde Medine, Mekke, Basra, Kûfe, Şam ve Mısır'da sahabenin öğrencileri olan tâbiîn fakihleri, dinî hayata yön vermişlerdir.
- Fıkıhın alanı genişlemiş, büyük şehirlerde fıkıh meclisleri oluşmaya başlamıştır.

Hoca ve bölge farklılığından dolayı ekoller/mezhepler ortaya çıkmıştır. Tâbiîn döneminde iki fıkıh merkezi ön plana çıkmıştır:

Hicaz Ekolü (Medine) Ehl-i eser	Hicazlılara, daha çok hadis ve sahabi görüşüyle fetva verdikleri için ehl-i eser denir.
Irak Ekolü (Kûfe) Ehl-i rey	Ağırlıklı olarak ictihat ile fetva verdikleri için ehli rey denir.

1.4. İctihad

Fakihin bir şeri hüküm hakkında bilgiye ulaşmak için bütün gücünü harcaması demektir. İctihat ehliyetine sahip olan âlim kişiye **müçtehit** denir.

1.4.1. İctihad ve İctihadın Konusu

- Bütün şeri hükümler icthada konu olamaz. İctihat, sadece hakkında kesin hüküm bulunmayan bazı meselelerde söz konusu olur.
- Kur'an ve Sünnet'te açıkça geçen hükümlerde icthad yapılamaz. Örneğin Kur'an'da açık bir şekilde namaz kılmak, Ramazan'da oruç tutmak emredilmiştir. Bu yüzden bu konular icthata kapalıdır.
- Dolaylı şekilde hüküm bildiren, yorum ve izaha muhtaç olan ayet ve mütevatir hadisler ise icthada açıktır.
- Kurban Bayramı'nda, kurban kesmesinin hükmü buna örnektir. Hanefi mezhebine göre vacip, diğer mezheplere göre ise sünnet sayılmıştır.
- Tek kişiden rivayet edilen ahad haberler ve meşhur hadisler sübut bakımından zanni (kesin olmayan) delillerdir. Bu türden rivayetler, sübut bakımından kesin değildir. (Peygamber Efendimize aidiyeti kesin değildir.)

Not: İctihat ile elde edilmiş hükümler, Kur'an ve sünnetin açık hükümlerine asla aykırı olamaz.

1.4.2. İctihadın Şartları

Bir müçtehitte bulunması gereken şartlar şunlardır:

- Kur'an-ı Kerim'i bilmek
- Sünneti bilmek
- İcma edilmiş konuları bilmek
- Arapça'yı bilmek
- Fıkıh usulünü bilmek
- Dinin genel amaçlarını bilmek
- Nasih mensuh konusunu bilmek

SINAV HAKKINDA

- Sorular, yukarıda görünen konulardan ibaret. Lütfen üstü **baskın** yazılan ifadelere ve cümlelere ayrıca dikkat edelim.
- Sınavda boşluk doldurma, klasik, test ve doğru-yanlış soru tipleri olacaktır.
- Boşluk doldurma sorularında cümlelerin iki katı kadar kelime yukarıya yazılacaktır.